

У зв'язку з від'їздом євреїв за кордон, п'ятої за чисельністю національності, їх кількість зменшилась на 3,25%.

Частки інших етнічних спільнот у складі населення області є приблизно однаковими. Між 1926 і 2001 рр. частка осіб інших, ніж українська та російська, етнічних ідентичностей у складі населення Запорізької області зменшилась з 7,97% до 3,78%. У кожному з міжпереписних періодів порівняно незначним був середньорічний приріст населення таких національностей як молдавани, поляки, греки. Спостерігається збільшення кількості етнічних груп, які формують етноструктуру Запорізької області. Нерівномірно, але помітно збільшувалась чисельність населення кримськотатарської, вірменської та азербайджанської етнічних спільнот.

Література:

1. Всеукраїнський перепис населення 2001 // Запорізьке обласне управління статистики 2001. – 117 с.
2. Заставний Ф.Д. Географія України. – Львів: Світ, 1994 – 472 с.
3. Заставний Ф. Всеукраїнський перепис населення 2001 р.: аналіз і оцінка // Географія та основи економіки в школі – 2003. – №2. – С. 34-39.
4. Короткі підсумки перепису населення України 17.XII. року 1926. – Харків, 1928. – 210 с.
5. Национальный состав населения СССР: По данным Всесоюзной переписи населения 1989 г./Госкомстат СССР. – М.: Финансы и статистика, 1991. – 159с.
6. Численность, размещение, возрастная структура, уровень образования, национальный состав, языки и источники средств существования населения СССР: По данным Всесоюзной переписи населения 1970 года. / Центральное статистическое управление при совете министров СССР. – М.: “Статистика” 1971 – 35 с.
7. Численность, состав, и размещение населения СССР: Короткие итоги Всесоюзной переписи населения 1959 года./ Центральное статистическое управление при совете министров СССР. – М.: Госстатиздат ЦСУ ССР. – 1961 – 64 с.
8. Шабашова Л.Ю. Історико-етнографічні особливості складу населення та його розселення в Закарпатті // Український географічний журнал – 2002. – №4 – С.49-54.
9. Эккель Б.М. Определение индекса мозаичности национального состава республик, краев и областей СССР // Советская этнография. – 1976. –№2. – С. 33-39.

Summary:

Tanya Chirkova. THE ETHNOGEOGRAPHICAL ANALYSIS OF LOCALE ON AN EXAMPLE OF THE ZAPOROZHYE AREA.

The results of the quantitative analysis of territorial accommodation of ethnic groups, which interact with each other on an example of the Zaporozhye area. Ethnogeographical the analysis allows in details to analyze accommodation and dynamics of ethnic groups, to establish intensity of interethnic dialogue in space and in time.

УДК.911.3

Тетяна ТКАЧЕНКО

ВОДНОРЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ: СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ

Через надмірне антропогенне навантаження, яке особливо посилилося після катастрофи на Чорнобильській АЕС, порушення природної рівноваги, що виявилася у зниженні якості водноресурсного потенціалу, в басейні Дніпра склалося вкрай загрозливе екологічне становище.

Упродовж багатьох десятиріч господарський комплекс басейну Дніпра розвивався без

урахування економічних та екологічних наслідків для України.

Самовідновлювальної здатності дніпровської водної артерії вже недостатньо для відновлення порушеної екологічної рівноваги. У р. Дніпро щороку скидається величезна кількість забруднених стічних вод з підприємств промисловості, сільського господарства і комунгоспів. Зі стічними водами у водні об'єкти потрапляють у надмірній кількості біогенні та органічні речовини токсичної дії, які згодом акумулюються в донних відкладах і можуть стати джерелом повторного забруднення водних мас.

На сьогоднішній день басейн р. Дніпра в межах Київської області заслуговує особливої уваги.

Історичне формування розвитку міст, особливо столичного регіону, на великих водних артеріях обумовило екстенсивне їх використання, що викликало погіршення екологічного стану річок та в цілому екологічного стану басейну Дніпра, тому вивчення водно-ресурсного потенціалу Київської області є актуальним.

В науковій літературі з'явилося ряд праць, в яких обґрунтовуються особливості територіальної організації природно-ресурсного потенціалу України, де значна увага приділяється проблемам водокористування. Серед них можна виділити таких авторів як Шаблій О.І., Топчієв О.Г., Дорогунцов С.І., Данилишин Б.М., Хвесик М.А. Еколого-географічні аспекти водно-ресурсного потенціалу добре досліджені на прикладі України. Водночас недостатньою мірою вони вивчені і висвітлені у внутрірегіональному аспекті, зокрема в межах окремих адміністративно-територіальних регіонів, у тому числі й областей. Тому є потреба у детальному вивченні та аналізі стану водно-ресурсного потенціалу Київської області в районному розрізі.

Метою даної публікації є висвітлення деяких еколого-географічних аспектів водокористування. Складна екологічна ситуація в Київській області посилена наслідками Чорнобильської катастрофи, за останні роки залишається незмінною. Тому на сьогоднішній день найбільш актуальним є функціонування мережі державного моніторингу в Київській області пов'язаного з охороною водних ресурсів та реалізацією державних цільових проблем.

Загальна площа земель водного фонду Київської області складає 264,8 тис. га (за станом 1.01.2004р.), з них зайнятих водою – 173,2 тис. га, перезволоженими землями – 35,8 тис. га, болотами – 49,6 тис. га і гідротехнічними спорудами – 6,2 тис. га. за винятком земель водоохоронних захисних смуг.

Водні ресурси Київської області формуються за рахунок притоку поверхневих вод в основному по річках Дніпро, Прип'ять і Десна, що надходять з Білорусі і Чернігівської області, місцевого річкового стоку, що формується в межах області і експлуатаційних запасів підземних вод. Розподіл поверхневих водних ресурсів по області нерівномірний. Найбільш водозабезпеченою є північна частина області, а найменш – східні райони області (Бориспільський, Броварський, Барішівський, Згурівський, Яготинський райони).

Київська область замикає водозбірну площу басейну Дніпра – 328 тис. км², на якій формується 80% водного стоку річки. В межах області концентрується основна частина транзитного стоку, що надходить з Білорусі, і є головним водно-ресурсним джерелом забезпечення потреб України.

Транзитний річковий стік, що дорівнює в середньому за водністю рік 44,4 км³, майже в 33 рази перевищує його об'єм місцевого формування. Найбільша частина транзитного стоку припадає на Дніпро (42%), Прип'ять (28%) і Десну (24%). Майже всі ресурси річкового стоку області надходять по Дніпру в Черкаську область.

Із наявних прогнозних ресурсів підземних вод (1,6 км³) лише 19% може розглядатись як додаткова водно-ресурсна складова. Решта підземних вод гідравлічно пов'язана з поверхневим стоком і враховується в його об'ємі.

Отже, сумарні водні ресурси Київської області становлять в середній за водністю рік 44,7 км³, в тому числі 2,04 км³ місцевого річкового стоку. В маловодні і дуже маловодні роки

вони зменшуються відповідно в 1,3 і 1,7 рази.

Займаючи 22% площі Столичного регіону відповідна частина Київської області у формуванні місцевого стоку складає тільки 14%. Питомі показники водозабезпеченості території і населення області (без Києва) дорівнюють відповідно 70,6 тис. м³/км³ і 1,05 тис. м³ на одну людину, і є найменшими в Поліському регіоні.

Зарегульованість стоку багатьох річок ставками та водоймами являється надмірною. Це привело до уповільнення течії та водообміну, порушення процесів природного самоочищення. За відсутністю в більшій частині прибережних та захисних смуг, лісонасаджень та залуження вони фактично стали накопичувачами продуктів змиву з території сільськогосподарських угідь та населених пунктів. Якість води в них така, що не дозволяє використовувати їх в цілях рекреації та риборозведення.

Галузева структура водокористування обумовлена галузями економіки і спеціалізацією, що склалася в області, і значно відрізняються від структури обсягів товарної промисловості і сільськогосподарської продукції (табл.1).

Таблиця 1

Структура галузевого водокористування

Галузі	Показники водоспоживання, % (2003р.)				
	повне	свіжа вода	беззворотне	втрати при транспортуванні	оборотне
Всього по області	100	100	100	100	100
Промисловість	93,6	80,7	64,4	0,54	99,7
всього					
в тому числі:					
електроенергетика	85,9	76,9	60,7	-	90,2
чорна металургія	0,04	0,06	-0,43	-	0,03
хімія і нафтохімія	2,5	0,53	0,68	-	3,4
машинобудування	0,58	0,25	0,14	-	0,73
лісова, деревообробна, целюлознопаперова	1,3	0,56	0,22	0,54	1,69
промисловість	0,43	0,53	0,72	-	0,38
легка	0,04	0,11	0,07	-	0,005
харчова	1,98	1,38	2,4	-	2,3
сільське господарство	4,1	12,4	28,7	31,8	0,09
комунальне господарство	2,2	6,5	6,65	67,01	0,1

В територіально-галузевій структурі країни на Київську область припадає товарної промислової продукції майже 3,0%, а в структурі водокористування – 5,3% повного водоспоживання. Електроенергетика області витрачає 62,3% загальнодержавного споживання води в цій галузі, чорна металургія – 0,1%, хімія і нафтохімія – 30,5%, машинобудування – 19,3%, лісова, деревообробна і целюлознопаперова – 61,0%, промбудматеріалів – 22,9%, харчова – 30,5%. На зрошення припадає – 0,3%, сільгоспводоспоживання – 0,8%, госпобутові потреби населення – 2,3% від використання води в країні на ці проблеми.

Структура водокористування обумовлена галузевою спеціалізацією народногосподарського комплексу області, в якій в 2002 р. суттєву перевагу має промисловий сектор (85,4%); частка сільськогосподарського водокористування складає 1,5%, а госпобутові потреби – 8,1%.

Динаміку використання води галузями народного господарства відображено на рис. 1.

В 2002 році об'єктами господарювання Київської області було забрано 1159,0 млн. м³ води, в тому числі з поверхневих джерел 1105,6 млн. м³, з підземних джерел 53,4 млн. м³.

Із загальної кількості водокористувачів [5] близько 76% – об'єкти промисловості, 1,2% – сільськогосподарства, 5,6% – житлово-комунального господарства. Так, в промисловості за 2002 рік було використано 13,7 млн. м³ води, що на 31,95 млн. м³ (на 3,7%) більше у

порівнянні з минулим роком. Сільським господарством використано 13,7 млн. м³ проти 3,8 млн. м³ у 2001 році, що більше на 9,9 млн. м³. підприємствами житлово-комунального господарства протягом 2002 року використано 65,1 млн. м³ води, це на 0,9 млн. м³, або на 1,38% більше ніж у минулому році.

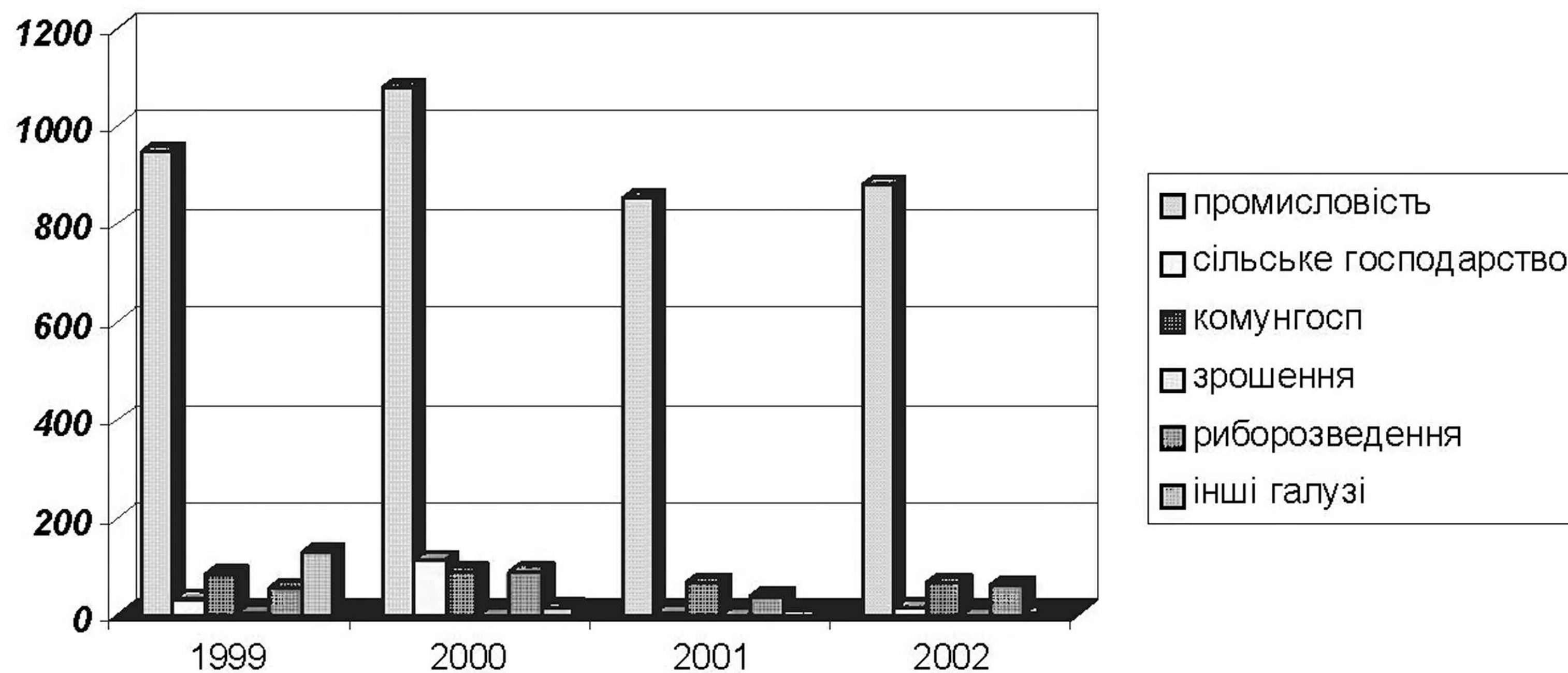

Рис. 1. Використання води галузями народного господарства, млн. м³

Забезпечення побутових водопотреб здійснюється в основному за рахунок водовідбору річкового стоку рр. Прип'яті і Дніпра (майже 99%). Підземними водами забезпечуються в основному госпобутові потреби підприємств. В області функціонує 4 питних водозабори із поверхневих водойм (із р. Десна в с. Пухівка для питних потреб м. Бровари, із р. Рось для міст Біла церква, Богуслав, Миронівка).

Найпотужнішим водокористувачем в області є Трипільська теплова електростанція, яка використовує воду Канівського водосховища для охолодження обладнання в обсязі за 2002 рік – 836,4 млн. м³, що становить 72% загального водоспоживання області. Значний внесок в долю водоспоживання з поверхневих водойм на технічні потреби роблять цукрові та спиртові заводи.

Незначне збільшення забору та використання води з поверхневих та підземних джерел стало причиною відповідного збільшення обсягу скиду стічних вод у водні об'єкти області.

Динаміку забору води та скидання зворотних вод за 1999-2002 роки відображено на рис. 2.

За 2002 рік у р. Дніпро з його водосховищами та притоками було відведено 923,3 млн. м³, у 2001р. – 868,09 млн. м³.

Промисловими підприємствами області скидається у водні об'єкти 944,8 млн. м³ стічних вод. При цьому відносна величина забруднених стоків і об'ємі водовідведення незначна і складає всього 1,5%. Загальна потужність очисних споруд промисловими підприємствами (184,8 млн. м³) в 2,3 рази більша, ніж об'єм стічних вод, що потребує очищення.

Основними забруднювачами поверхневих водойм Київщини є підприємства житлово-комунального господарства. Серед забруднювачів водних об'єктів продовжують залишатися загальноміські каналізаційні очисні споруди (КОС) в м. Іванків, м. Кагарлик, м. Переяслав-Хмельницький, м. Васильків, м. Славутич.

За об'ємами води, залученої в оборотні системи водопостачання, Київська область займає друге (за Рівненською) місце. Однак, завдяки функціонуванню прямої технологічної схеми водопостачання на Трипільській ДРЕС загальний рівень економії свіжої води в області найнижчий і дорівнює лише 54% від промислових виробничих потреб. В

інших промислових галузях за рахунок оборотних систем заощаджується 74-97% свіжої води. Лише на підприємствах легкої промисловості оборотні системи не набули поширення.

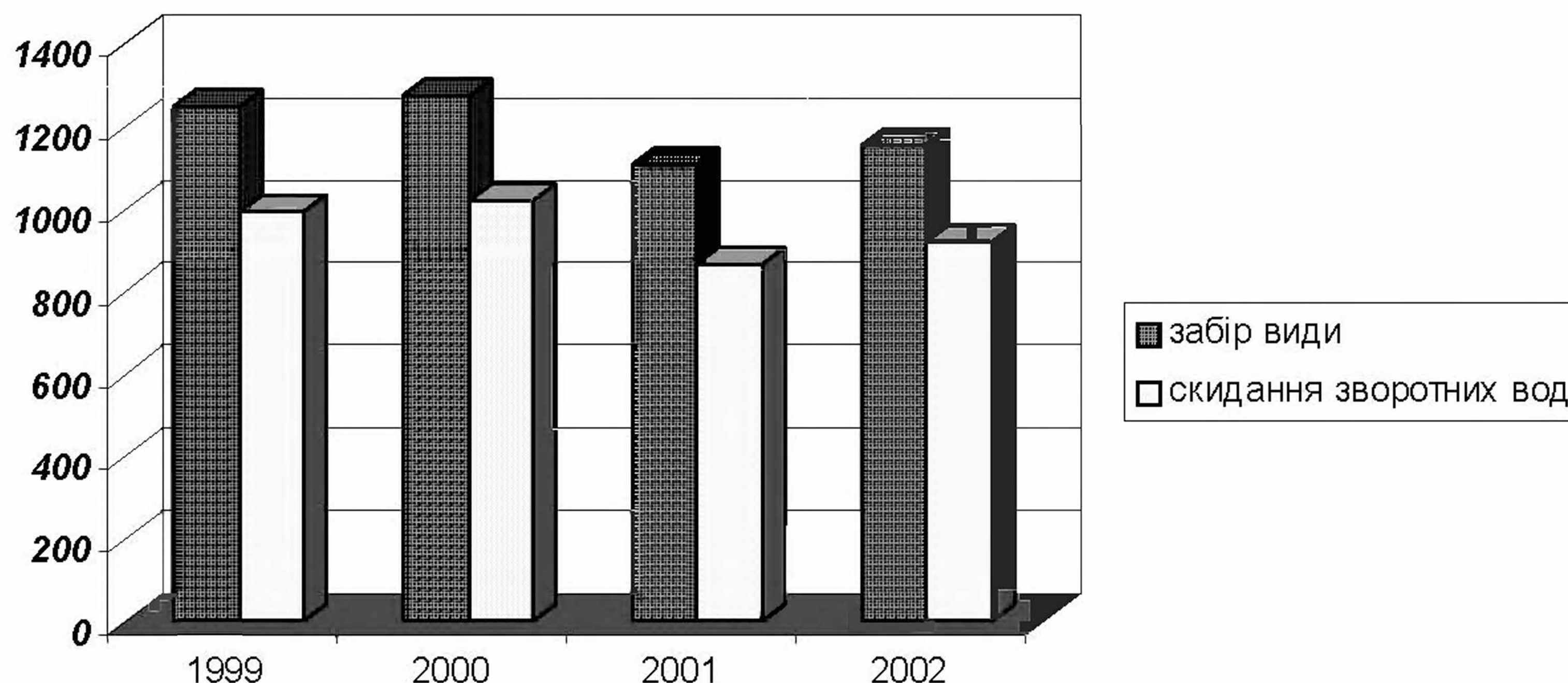

Рис. 2. Забір і скидання зворотних вод, млн. м³

Безповоротне водоспоживання в промисловості складає 9,5% від водовідбору і обумовлене, головним чином, витратами води на ЧАЕС (99% від власного водовідбору і 86% від усіх втрат води в промисловості).

Забезпечення сільськогосподарських потреб здійснюється річковими (67%) і підземними (33%) водами. Останні залучаються в основному для потреб сільгоспводопостачання. Цільова структура сільськогосподарського водокористування передбачає забезпечення виробничих потреб рибного господарства (38%), колективних господарств, а також зрошення земель (11%), сільгоспводопостачання (23%) та інших потреб (22%). Водовідведення в галузі складає майже 59% від водовідбору – це найбільший відносний показник в регіоні і обумовлений, головним чином малими витратами води в рибному господарстві. Безповоротне водоспоживання в сільському господарстві складає 45% від власного водовідбору.

Водопотєби комунального господарства Київської області забезпечуються в основному поверхневими водними джерелами (63%), на підземні води припадає 37%. Разом з тим, враховуючи найбільше ураження території області радіоактивним забрудненням, підземним джерелам питного водопостачання слід надати пріоритетного значення. Водовідведення в комунальному господарстві складає 71% від водовідбору, а безповоротні втрати при транспортуванні води і в процесі її використання – відповідно 6 і 12%.

Значний об'єм скиду стічних вод в річкову мережу займають забруднені (недостатньо очищені) стоки, хоча потужність очисних споруд в декілька разів більша, ніж об'єм стічних вод, що свідчить про технологічну недосконалість і низьку ефективність роботи очисних споруд. Зокрема, незадовільно працюють ті централізовані споруди біологічної очистки, де велика частка стоків припадає на промислові стічні води, які поступають без попереднього очищення на локальних очисних спорудах підприємств. В багатьох випадках очисні споруди працюють із значним перевантаженням, а подекуди в селищах з централізованим водопостачанням їх зовсім немає, стоки відводяться на примітивні поля фільтрації, які також в багатьох випадках значно перевантажені.

Істотним фактором забруднення природного середовища і особливо поверхневих вод є тваринницькі комплекси і ферми, які досить часто розташовані в межах водоохоронних зон. Басейнова структура водокористування визначається територіальним розміщенням найбільш водоемних об'єктів, які зосереджені безпосередньо на р. Дніпро (Трипільська ДРЕС) і р.

Прип'ять (ЧАЕС). З інших річкових систем басейну Дніпра водовідбір складає від 10,83 млн. м³ (Стугна) до 84,09 млн. м³ (Рось).

Внутрішній розподіл водовідбору характеризується як більш менш рівномірний – 22-25% у всі сезони року з деяким його збільшенням влітку (28%).

Ступінь (інтенсивність) використання водних ресурсів, характеризується відношенням відповідного показника водокористувача до розрахункового річкового стоку маловодного року 95%-вої забезпеченості, що формується в басейні річки в межах області (коефіцієнт розбавлення стічної і забрудненої води, який визначається відношенням об'єму річкового стоку до об'єму стічної і забрудненої води).

Про напружену гідроекологічну ситуацію в області свідчить той факт, щоб без урахування безповоротного водовідбору залишки місцевого річкового стоку маловодного року забезпечують лише 10-ти кратне розбавлення забруднених стоків, а на таких річках як Ірпінь і Трубіж – тільки 3-7 кратне їх розбавлення; на р. Стугна – об'єм забруднених стоків перевищує резерв чистого водного стоку.

Слід відзначити, що має місце нераціональне використання води в промисловості, комунальному і сільському господарствах, при зрошенні земель.

У зв'язку з нерівномірністю розповсюдження водних ресурсів на території області, для водопостачання м. Біла Церква, а також м. Умані і прилеглих районів (Черкаська область) здійснюється подача частини стоку р. Дніпра в ці райони. З використанням дніпровської води здійснюється зрошення земель в Києво-Святошинському, Обухівському та Вишгородському районах. Також здійснюється перерозподіл води із р. Десна з подачею в р. Трубіж в об'ємі до 3,0 м³/сек.

В зоні забруднення підземних вод нафтопродуктами, в районі м. Узин та частково в Кагарлицькому та Рокитнянському районах, здійснюється забезпечення питною водою за рахунок використання підземних вод.

Попередній аналіз водокористування у Київській області дає можливість зробити наступні висновки: в деяких поверхневих водоймах області спостерігається тенденція погіршення показників якості води. Випадки перевищення нормативів ГДС, які мали місце в 2002 році на складах підприємств області, в тому числі каналізаційних очисних споруд таких районних центрів як Бровари, Фастів, Переяслав-Хмельницький, Миронівна, Тетіїв, Рокитне, Богуслав, Ставище, Кагарлик – свідчать про посилення антропогенного тиску на природні водойми. За останні два роки покращилися гідрохімічні показники забрудненості р. Рось, знизилась у порівнянні з минулим роком забрудненість деснянської води. Протягом 2001-2002 рр. спостерігалась стійка тенденція до покращення радіологічного стану поверхневих вод.

В ситуації, яка склалась, найважливішими напрямками поліпшення екологічного є ті, що при мінімумі затрат дозволять максимально посилити самоочисні та самовідновлювальні здатності водних об'єктів.

Література:

1. Гродзинський М.Д., Шищенко П.Г. Ландшафтно-екологічний аналіз в мелиоративном природопользованні. – К.: Лыбидь, 1993.
2. Данилишин Б.М., Дорогунцов С.І., Міщенко В.М. та ін. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України. – К.: РВПС України, 1999. – 716с.
3. Денисова О.І., Чершевська А.П., Сіренко Л.Я., та ін. Методичні підходи та екологічна оцінка сучасного стану поверхневих вод України // Український географічний журнал, 1996. – №4. – С. 3-7.
4. Методичне керівництво по розрахунку антропогенного навантаження і класифікація екологічного стану басейнів малих річок України / Яцик А.В., Петрук А.М., Канащ А.П. – К.: УНІВЕР, 1992. – 40с.
5. Шищенко П.Г. Принципы и методы ландшафтного анализа в региональном

- проектировании. Монография. – Киев: Фитосоцицентр, 1999. – 284 с.
6. Яцик А.В. Води України: Перспективи, проблеми // Водне господарство України. 1996. – №2. – С. 3-8.
 7. Яцик А.В. Екологічні основи раціонального водокористування. – К.: Генеза, 1997. – 640 с.
 8. Топчиев А.Г. Геоэкология: географические основы природопользования. – Одесса. “Астропринт”. 1996. – 392 с.
 9. Хільчевський В.К. Водопостачання і водовідведення. Гідроекологічні аспекти. – К., 1999. – 319с.

Summary:

The article includes the basic water supply indices, the dynamics of the water taking out of the natural water basins, the functional water use structure, the dynamics of the polluted waste waters drained into the natural surface water basins and the consumptive water use in Kiev region.

УДК 911.3: 553.04

Мирослав СИВИЙ

ЕКОНОМІКО-ГЕОГРАФІЧНА ТИПІЗАЦІЯ МІНЕРАЛЬНО-СИРОВИННИХ РЕСУРСІВ ПОДІЛЛЯ

Вивчення та освоєння мінеральних ресурсів розглядається як один із важливих чинників формування структури суспільно-територіального комплексу України. Ці процеси суттєво впливають на стан довкілля і, відповідно, багато в чому визначають умови життя людей. Необхідною умовою для визначення напрямків раціонального використання мінерально-сировинних ресурсів (МСР) є економіко-географічні дослідження. При таких дослідженнях встановлюються регіональні географічні закономірності розміщення родовищ корисних копалин (КК), ступінь їх вивченості та освоєності, структура виробничих зв'язків між підприємствами гірничовидобувної галузі, структура галузевого та регіонального споживання мінеральної сировини, кон'юнктура ринку сировини тощо. Економіко-географічні дослідження визначають доцільність розробки та комплексного освоєння родовищ корисних копалин, ступінь і напрямки переробки основної та супутньої мінеральної сировини, можливості та ефективність утилізації гірничопромислових відходів та ін. Розглядаються можливості формування територіально-виробничих комплексів (ТВК) мінерально-сировинного спрямування (як однієї з найдоцільніших і прогресивних форм раціонального використання МСР) на основі окремих розвіданих родовищ чи їх територіальних угруповань. А, як зазначають Л.Г. Руденко, В.П. Палієнко, Л.М. Шевченко та ін. [10,11], саме формування ТВК на базі корисних копалин для України є вкрай важливим. Їх дослідження мають бути пріоритетними у пошуках шляхів вдосконалення ресурсокористування. Зазначене мотивує актуальність дослідження МСР суспільною географією

Економіко-географічний напрям вивчення МСР в Україні репрезентують такі дослідники як В.О. Міщенко (1983, 1987), В.С. Міщенко (1987), М.М. Паламарчук, І.О. Горленко, Т.Є. Яснюк (1978, 1985), М.М. Паламарчук, І.О. Горленко (1972), І.О. Горленко (1969, 1990), М.М. Паламарчук, О.М. Паламарчук (1998), В.П. Руденко (1987, 1992, 1999), Данилишин Б.М., Дорогунцов С.І, Міщенко В.С. (1999), О.І. Шаблій (2001, 2003) та ін. Із зарубіжних публікацій слід виокремити роботи К.М. Миско (1991), Є.А. Новикова та І.Я. Блехціна (1987), В.П. Паханова (1990), М.М. Ратнера (1987), І.Л. Савельєвої (1974, 1988), В.Г. Удовенка (1973) та ін.

Українськими дослідниками запропоновано класифікацію мінеральних ресурсів залежно від їх промислового використання [2], схему економіко-географічного аналізу МСР